

Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Юридичний факультет
Центр проблем імплементації європейського соціального права
Кафедра трудового права та права соціального забезпечення
Громадська організація «Трудові ініціативи»

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Тези доповідей учасників
Міжнародної науково-практичної конференції
(22 листопада 2019 р.)

За редакцією:
доктора юридичних наук, професора,
академіка НАПрН України
М.І. Іншина

кандидата юридичних наук
М. Б. Мельник

Київ – 2019

УДК 349.2 (477) (043.2)
П 78

П 78 Правове забезпечення соціальної безпеки в умовах євроінтеграційних процесів: тези допов. учасн. Міжн. наук.-практ. конф. (м. Київ, 22 листопада 2019 р.) / за ред. проф. М. І. Іншина, к.ю.н. М. Б. Мельник. – Київ: ФОП Маслаков, 2019. – 297 с.

ISBN 978-617-7625-74-1

Укладачі:

А.В. Іваницький, М.Б. Мельник

У збірнику вміщено тексти наукових доповідей, присвячених дослідженню соціальної безпеки та соціальної політики, актуальним науковим і практичним проблемам реформування трудового та соціально-забезпечувального законодавства в контексті соціальної безпеки. Для фахівців, які працюють у вищезазначеній галузі, науковців, викладачів вищих навчальних закладів, аспірантів і студентів.

Тексти доповідей і повідомлень друкуються мовою оригіналу в авторській редакції.

ISBN 978-617-7625-74-1

© Центр проблем імплементації
європейського соціального права, 2019

© Колектив авторів, 2019

3. Рекомендація МОП № 202 про мінімальні рівні соціального захисту URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---normes/documents/normativeinstrument/wcms_r202_ru.pdf
4. Рекомендацією МОП щодо працівників мігрантів № 86 від 01.07.1949 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_171
5. Чугуєвська М. Проблемні аспекти правового регулювання працевлаштування громадян України за кордоном. Віче.2012.№ 24.с.22-25
6. Соціально-економічна захищеність мігрантів: глобальні та регіональні аспекти. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І.Долішнього НАН України: монографія. Львів, 2016. 266с. URL: <http://ird.gov.ua/irdp/p20160801.pdf>
7. Малиновська О. А. Трудова міграція: соціальні наслідки та шляхи реагування. К: НІСД, 2011. 40 с
8. Гарантування виплат соціального забезпечення українським працівникам-мігрантам: Розробка політики та майбутні виклики. Ensuring social security benefits for Ukrainian migrant workers./ Група технічної підтримки з питань гідної праці та Бюро МОП для країн Центральної та Східної Європи. - Київ: МБП, 2012 1 v. URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---sro-budapest/documents/publication/wcms_205318.pdf
9. *Non-standard employment around the world: Understanding challenges, shaping prospects* International Labour Office. Geneva: ILO. 2016. URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_534326.pdf
10. Migrant access to social protection under Bilateral Labour Agreements: A review of 120 countries and nine bilateral arrangements. Clara van Panhuys Samia Kazi-Aoul Geneviève Binette ESS – Working Paper No. 57 <https://www.social-protection.org/gimi/gess/RessourcePDF.action?ressource.ressourceId=54405>

Сіньова Людмила Миколаївна

кандидат юридичних наук,
асистент кафедри трудового права
та права соціального забезпечення
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

ХАРАКТЕРНІ ОЗНАКИ ДЕМОГРАФІЧНОЇ ФУНКЦІЇ ПРАВА СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

Актуальність теми дослідження обумовлена тим, що для України як і більшості країн Європи, притаманна проблема старіння населення, яка впливає на демографічну ситуацію в країні, міграція, її динаміка в Україні, а також статистичні дані інших країн. Таким чином, демографічна функція права соціального забезпечення має визначити шляхи подолання негативних наслідків та мінімізувати негативні наслідки таких факторів як старіння населення та міграція.

Слід зазначити, що в правовій науці недостатньо приділена увага демографічній функції права соціального забезпечення. Вперше в теорії права демографічна функція була виявлена В.М. Карташовим та відносилась до загально-соціальних функцій права.

Демографічна функція передбачає вплив соціального забезпечення на демографічні процеси, що відбуваються в суспільстві. Стан соціального забезпечення залежить від демографічної структури населення, характеру демографічних процесів. У свою чергу, соціальне забезпечення надає активну позитивний вплив на демографічні процеси. У зміст демографічної функції входить матеріальне стимулювання створення, розвитку і зміцнення сім'ї, підвищення народжуваності та ін. [1]. Демографічна функція реалізується у результаті впливу системи соціального забезпечення на різні демографічні процеси – на тривалість життя населення, відтворення населення, стимулювання народжуваності тощо [2; с. 24].

У країнах Західної Європи старіння населення є відображенням успіхів, досягнутих у процесі розвитку людини, і відбувається внаслідок зниження рівня смертності (збільшення тривалості життя). Демографічна ситуація в Україні є парадоксальною: за тривалістю життя Україна знаходиться на одному з останніх місць, і в той же час є однією з «найстаріших» країн світу. Основними факторами старіння в Україні є: низька народжуваність та високий рівень смертності. Україна займає 5 місце у світі в рейтингу найнижчої кількості дітей у розрахунку на одну жінку (1,22) та 17 місце в світі по рівню смертності. За прогнозами Світового Банку, у 2051 р. частка людей похилого віку (старше 60 років) становитиме в Україні 33 %. Такі дані були оприлюднені на Національному семінарі на тему: «Державна політика у сфері старіння. Виконання мадридського Міжнародного плану дій з проблем старіння» [3]. Старіння населення є однією з глобальних проблем сучасного світу. Старіння населення є результатом тривалих демографічних змін, зрушень в характері відтворення населення, в народжуваності й смертності та їх співвідношенні, а також, частково, міграції [4].

Старість, як соціальний ризик, виражається в тому, що у людини, яка досягла певного віку, знижуються природні функції організму, що проявляється в ослабленні розумових здібностей, уповільненні реакції, погіршенні пам'яті, фізичної слабкості, погіршення зору тощо. Дослідження доводять, що ступінь старіння суттєвим чином залежить від різноманітних соціальних чинників: а) різниці у рівні та якості життя міського й сільського населення; б) належності до певної соціальної групи; в) ставлення особи до свого здоров'я; г) особливості харчування тощо. Фізіологічний та медико-біологічний стан визначається індивідуальними темпами старіння організму, психологічний – самооцінкою особи [5; с. 437].

Специфіка демографічної ситуації у нашій країні за період її незалежності полягає у поєднанні масштабної депопуляції з погіршенням певних якісних характеристик населення (насамперед, його здоров'я), що дає підстави

характеризувати її як затяжну демографічну кризу. Україну на тлі розвинутих європейських країн вирізняють доволі несприятливі значення основних демографічних показників: нижчий від середньоєвропейського рівень народжуваності та високий (характерний переважно для менш розвинутих країн) – смертності, що зумовлює масштабність і сталість депопуляції. Попри певне скорочення масштабів та інтенсивності депопуляції в Україні у 2007-2009 рр., вона і дотепер відноситься до країн з високою інтенсивністю природного зменшення населення (поряд з Болгарією, Латвією, Угорщиною, наша країна має один із найбільш високих коефіцієнтів природного убутку населення на європейському просторі) [6].

Проте падіння народжуваності у сучасному світі з точки зору демографічного переходу можна вважати універсальним процесом, характерним для всіх країн, що переходять як до індустріальної, так і постіндустріальної фази розвитку. Досвід інших країн свідчить, що піднесення добробуту само по собі не впливає на зростання народжуваності. Сьогодні у світі приблизно третина всіх країн має значення сумарного коефіцієнта народжуваності нижче рівня простого відтворення. А серед країн колишнього СРСР тільки три: Таджикистан, Узбекистан та Киргизія продовжують зберігати режим розширеного відтворення [7].

Демографічна криза може перетворитись на демографічну катастрофу, коли соціальний механізм відтворення нації вщент руйнується, а вся структура суспільного життя надовго втрапить свою особливу системну (емерджентну) властивість, тобто здатність зберігати міру відтворення конкретно історичного населення як єдності досягнутої якості і кількості. Втрата традицій багатодітності - загальна тенденція демографічної динаміки економічно розвинених країн. Але є та межа (межа невідтворення), якої не можна переступати, оскільки за нею – втрата передумов сприятливих демографічних перспектив країни. Ця межа - сполучення дводітності з тридітністю, яке забезпечує трохи розширене відтворення населення. Україна давно переступила цю межу, про що свідчать показники вичерпаної плідності і розподіл народжених за чергою надходження [8].

На рівень соціального забезпечення впливають різні чинники. В усіх європейських країнах та у розвинутих країнах інших регіонів світу все більш гострою проблемою стає саме скорочення чисельності населення внаслідок депопуляції та супутнє прискорення процесу старіння. На відміну від ХХ-го «століття зростання», за результатами більшості сучасних демографічних прогнозів ХХІ ст. буде «століттям старіння». Частка осіб, які досягли «першого порогу старості» (60 років) у населенні світу нині становить 11%, осіб, старших 65 років – близько 8%. Основним регіоном з найвищою часткою літніх осіб на сьогодні є Європа (майже 22% населення представлено особами у віці 60 років і старше, понад 16% – особи віком 65 років і старше). Таким чином, пануючі тенденції зумовлюють посилення світової демографічної асиметрії: диспропорцій у складі (територіальному, расовому, етнічно-культурному) та у розмі-

щенні населення світу, а також демонструють посилення нерівномірності й інших специфічних рис демографічного розвитку у межах великих територіальних утворень (континентів, частин світу) [6].

Характерною ознакою демографічної ситуації в Україні є також те, що криза народжуваності поєднується з різким погіршенням здоров'я населення, в тому числі репродуктивного, підвищенням смертності і скороченням тривалості життя. Отже, ще одним чинником зниження народжуваності 90-х років є погіршення репродуктивного здоров'я населення, надсмертність чоловіків активного репродуктивного віку [7]. Одним із завдань демографічної функції держави є зменшення старіння населення, яке може бути реалізовано шляхом заохочення до дітонародження (створення сприятливішого правового клімату для народження дітей). Також слід вжити заходів для зменшення смертності та сприяти довголіттю серед населення.

Серед завдань держави важливим є створення ефективних соціальних програм, які б гарантували реалізацію проголошених прав і забезпечували соціальний захист усім, хто його потребує. Соціальні права мають специфічні особливості, які залежать від усталеності та стабільності суспільних відносин в державі, наприклад, поширеність соціальних прав на певні категорії населення; припустимість рекомендаційних формулювань базових положень (наприклад, достатній життєвий рівень, справедливі та достойні умови праці, достойне існування тощо); залежність їх реалізації від стану економіки і ресурсів, а також від консолідації політичних сил, антимонопольної діяльності органів влади тощо. [9; с. 44].

Таким чином, для покращення демографічної ситуації в державі, потрібно: 1) фінансування соціальних програм; 2) постійно підвищувати рівень життя в країні; 3) наповнення бюджету коштами для спрямування на соціальні виплати; 4) справедливі та достойні умови праці; 5) поширеність соціальних прав на певні категорії населення; 6) заохочувати до дітонародження; 7) зупинити міграцію в масштабних її проявах та ін. Запропоновані підходи мають покращити демографічну ситуацію в державі та будуть корисними не тільки для України та спонукатимуть до перегляду відповідних норм національного законодавства.

Список використаних джерел:

1. Функції соціального забезпечення URL: https://studme.com.ua/1376102512741/pravo/funksii_sotsialnogo_obespecheniya.htm (дата звернення 13.07.2019)
2. Вишновецька, С. В., Новосельська, І. В. Право соціального забезпечення України: навч.-метод. посіб. для студ. юрид. спец. / С. В. Вишновецька, І. В. Новосельська. — К. : ДП “Вид. дім “Персонал”, 2009. — 320 с. — Бібліогр.:
3. Державна політика у сфері старіння. Виконання Мадридського Міжнародного плану дій з проблем старіння: націон. семінар URL: <http://www.minpraci.gov.ua> (дата звернення 13.07.2019)
4. Розділ 5 Методологічних положень щодо статистичного аналізу чисельності та складу населення, затверджених Наказом Державного комітету

статистики України від 13 січня 2006 року № 602 URL: <http://zakon.nau.ua> (дата звернення 13.07.2019)

5. Хапланова Є.М. До визначення поняття «соціальний захист осіб похилого віку» / Є.М. Хапланова // Форум права. – 2008. – № 1. – С. 437.

6. Курило І. Глобальна демографічна проблема: Україна на тлі європейської та світової демографічної ситуації URL: http://wcu-network.org.ua/ua/possessing-equal-rights/article/globalna_demografichna_problema_ukrayina_na_tli_evropeyskoji_ta_svit (дата звернення 15.10.2019)

7. Макарова О.В. Демографічна політика: сучасні реалії та перспективи / Демографічні процеси та тенденції С. 3-11 URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/11688/01-Makarova.pdf?sequence=1> (дата звернення 13.07.2019)

8. Воропаєв В.Г. Демографічні процеси в Україні як предмет політичного менеджменту URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=557> (дата звернення 29.07.2019)

9. Чулінда Н.І. Соціальні права людини // Актуальні проблеми соціального права. Випуск II : Науково-практичний посібник [Збірник статей учасників всеукраїнських соціальних програм (заходів) ВГОІ «Інститут реабілітації та соціальних технологій» у 2015 р.] / За загальною редакцією М.І. Іншина, В.Л. Костюка, В.П. Мельника. – К.: ПВГОІ «ІР СТ Україна», 2016. – 220 с.

Стефанчук Марина Миколаївна

доктор юридичних наук, доцент,

професор кафедри правосуддя

Київського національного університету

імені Тараса Шевченка

БЕЗОПЛАТНА ПРАВНИЧА ДОПОМОГА ЯК ЕЛЕМЕНТ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Українська держава остаточно й однозначно зробила свій вибір на користь європейської інтеграції та обрала шлях на проведення ґрунтовних реформ, одними із яких є реформа системи правосуддя та системи соціального захисту. Одним із інститутів системи правосуддя є професійна правнича допомога, яка в державному механізмі соціальної безпеки трансформована в інститут безоплатної професійної правничої допомоги.

На сучасному етапі одним із визначальних документів, що визначає зовнішньо-політичний вектор розвитку Української держави, є Угода про асоціацію [1] між Україною та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами (далі – Угода), яку ратифіковано із заявою Законом України «Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» від 16 вересня 2014 року № 1678-VII [2]. У вказаній Угоді,